

Bijlage: bij het verslag van werkzaamheden als bijzonder hoogleraar bedrijfsgeschiedenis aan de UvA, over de periode september 2006 tot augustus 2007

Onderwijswerkzaamheden

Inleiding

Alvorens een overzicht te geven van de stof die ik in mijn colleges behandel en de stof die de studenten, daarnaast, tot zich dienen te nemen, is het goed een ogenblik stil te staan bij een drietal zaken:

1. Bedrijfsgeschiedenis is het beschrijven en verklaren van (historische) ontwikkelingen in het bedrijfsleven. Onder bedrijfsleven worden ondernemers, ondernemingen, bedrijfstakken verstaan, die voor de markt werken (private entiteiten). Aangezien marktomvang, marge en mededinging voor ondernemers en ondernemingen van essentieel belang zijn, is het dus – bij het beschrijven en verklaren van diezelfde ondernemers en ondernemingen - noodzakelijk kennis te bezitten op het gebied van economie, meer in het bijzonder, van de bedrijfseconomie.
2. Nagenoeg alle studenten die op mijn college afkomen, missen deze kennis. Dat is niet zo verwonderlijk. Zij hebben niet voor niets gekozen voor een andere faculteit dan de economische. Zij hebben doorgaans geen economie gehad in hun eindexamenpakket van de middelbare school. De enkeling voor wie deze uitspraak niet opgaat, heeft een zeer algemene en oppervlakkige economische kennis (op gevaar af dat ik een oud-collega wederom op mijn dak krijg: de meeste hebben “Heertje” gehad). In deze middelbare-school-kennis wordt nauwelijks of geheel niet gerept van bedrijfseconomie.
3. Mijn onderwijsdoel is dat studenten, die “bedrijfsgeschiedenis” bij mij hebben gevolgd, in staat zijn om zelfstandig een bedrijfsgeschiedenis te schrijven (in de vorm van een artikel of een boekje).

Als ik (1), (2) en (3) combineer, dan betekent dit dat studenten in het college een bodem bedrijfseconomie moeten krijgen aangeboden.

Wat ik hierboven stel, is niet nieuw. Ik heb hier uitgebreid bij stilgestaan in mijn oratie en in de polemie die, naar aanleiding daarvan, ontstond.

Tegen deze achtergrond hebben mijn colleges de volgende inhoud:

A. Wat is bedrijfsgeschiedenis?

Afgezien van wat theoretische noties, behandel ik hier drie problemen c.q. voorbeelden, waar historici het moeilijk mee gehad hebben (niet met het beschrijven, wel met het verklaren). Deze vraagstukken zijn alleen op te lossen met (betrekkelijk eenvoudige) kennis uit de bedrijfseconomie.

- *Het vraagstuk van de late industrialisatie in Nederland.* Sedert het begin van de twintigste eeuw hebben hordes historici zich over de verklaring van dit vraagstuk gebogen. Uiteindelijk heeft R.W.J.M. Bos, op basis van een bedrijfseconomische theoretische invalshoek, de oplossing geboden. Ik heb, in mijn proefschrift, gebruik makend van de analysemethode van Bos, er toe bijgedragen het empirische bewijs voor de juistheid van zijn analyse te leveren.
- *Het raadsel van de Veluwe kopermolens in de negentiende eeuw.* In dit vraagstuk moet een antwoord gevonden worden voor het vraagstuk van het geregeld over- en terugschakelen van waterkracht op stoomkracht en vice versa. Ook hier levert toepassing van de bedrijfseconomie de oplossing voor dit ‘raadsel’.
- *Het raadsel van de leerindustrie in de VS en in Europa.* Hoewel de arbeidskosten in de VS in de tweede helft van de 19^e eeuw (relatief) veel hoger zijn dan die in

West Europa, zien we dat arbeidsbesparende machines juist in Europa toegepast worden en niet in de VS. Door het productieproces goed in kaart te brengen en de kosten te vergelijken die voor de productiemiddelen in beide werelddelen moeten gelden, blijkt het raadsel gemakkelijk te kunnen worden opgelost. Het gedrag van leerlooiers in beide delen van de wereld is daarmee volstrekt verklaarbaar en als economisch rationeel gedrag te bestempelen.

Verder zorg ik voor inzicht in de mogelijkheden van de ondernemer, als organisator van de voortbrenging (inkoop, productie, verkoop, winsttoedeling, kapitaalvorming enz), om zowel binnen als buiten de onderneming - bijvoorbeeld via lobby - zijn omgeving te beïnvloeden.

B. Bedrijfseconomische kennis

Door de behandeling van bovengenoemde historische voorbeelden, is de belangstelling gewekt en is het de studenten duidelijk geworden dat bepaalde vraagstukken alleen kunnen worden opgelost met kennis uit andere wetenschapsgebieden, in dit geval: bedrijfseconomische kennis. In de voorbeelden zijn zij bovendien al elementaire bedrijfseconomische zaken tegengekomen zoals opbrengsten, kosten en het verschil daartussen: winst. Tevens dat dit winststreven ook de verklarende factor was in de hierboven genoemde vraagstukken/raadsels.

Voordeel van deze (didactische) opzet is dat de studenten, die een zekere vrees hebben voor economie of volstrekt niet geïnteresseerd waren in (het oplossend vermogen van) economie, nu wel bereid zijn over deze drempels heen te stappen.

Vervolgens behandel ik een groot aantal begrippen en vraagstukken uit de geschiedenis die met kennis van deze begrippen kunnen worden opgelost. De behandelde begrippen zijn (geen volledig overzicht!):

- Economische groei, economische ontwikkeling, industrialisatie, economische structuur
- Bedrijfsvormen
- Balans, activa, passiva
- Eigen vermogen, Vreemd vermogen, relevantie van de beide in relatie tot elkaar
- Reserves, voorzieningen, aandelen, obligaties, debiteuren, crediteuren
- Verlies- en winstrekening, afschrijvingen, historische methode van afschrijven, vervangingswaarde, mogelijkheden om winstbepaling te beïnvloeden, investeren (vervanging/diepte)
- Liquiditeit, Solvabiliteit, rentabiliteit
- Rentabiliteit op totaal vermogen, op eigen vermogen, hefboomeffect
- Inflatie, deflatie, revaluatie, devaluatie
- Conjunctuur: lange golf, korte golf. Verschillende soorten conjunctuur voor verschillende bedrijfstakken (levensmiddelen of zware industrie)
- Vaste kosten, variabele kosten, directe kosten, indirecte kosten
- Ten slotte geef ik de vier macro-economische modellen (C, B), (C, B en O), C, B, O en Kap. Markt) en (C, B, O, Kap. Markt en E, M).

C. Bedrijfshistorisch onderzoek

In het laatste onderdeel van de collegecyclus behandel ik de stappen die je moet nemen, de kennis die je moet hebben (en de vindplaats van de belangrijkste bedrijfshistorische bronnen) om in staat te zijn zelfstandig bedrijfshistorisch onderzoek te doen. Ook de dilemma's die een bedrijfshistoricus kan tegenkomen bij het aanvaarden van een opdracht tot het schrijven van een ondernemingsgeschiedenis, komen aan de orde. Ik geef een aantal voorbeelden van grote problemen tussen opdrachtgever en uitvoerder en tevens suggesties hoe je dergelijke problemen zo veel mogelijk kan voorkomen.

D. Excursie

De collegecyclus wordt beëindigd met een excursie naar het Nederlands Economisch Historisch Archief (ook wordt enige aandacht aan het IISG besteed). Dr. J. van Gerwen en drs. M. Huetink geven daar een voordracht over de geschiedenis van het NEHA, de bronnen die daar te vinden zijn en het soort boeken dat het NEHA in de loop der geschiedenis heeft uitgegeven. Aandacht is er tevens voor de BARN-reeks, Catalogus van gedenkboeken, en de bedrijfsarchieven die het NEHA sedert 1970 heeft ondergebracht bij de nationale en gemeentelijke archiefbewaarplaatsen. De excursie eindigt met een rondleiding door de depots en een gezamenlijke lunch.

E. Tentamen

De studenten sluiten de collegereeks af met een schriftelijk tentamen. Zowel de collegestof als de opgegeven literatuur (zie volgende pagina) maken deel uit van de stof die geëxamineerd wordt.

Ten slotte: De collegereeks, telt uitzonderingen daargelaten, 12 colleges (zie laatste pagina). Gezien het bovenstaande, is het flink doorwerken.